

az eredmények	megváltoztatják a különböző feladatokhoz való viszonyát, nehézségeikben izgalmas erőpróbát lát, megszereti őket
tanára(i)nak	döntő szerepük van ebben, ha nem osztályzatokat, intőket osztogató ítélőbírókat ismernek meg bennük, hanem olyan felnőtteket, akik segítő kézzel vezetik a cél felé őket,
ehhez elegendhetetlen alapos megismerésük	aki nem elégszik meg nevük tudásával, családi, környezeti helyzetük ismeretét is igényli, feltérképezi hiányait, hátrányait, csalódásait, érzelmi sérüléseiket
és végtelen türelemmel	vezeti őket ebből a helyzetből a több tudás és jobb viselkedés elsajátítása felé, mert minden pedagógusnak egyik legfőbb törekvése, hogy tanítványai
érzelmileg azonosuljanak	a megismert elvekkel, társadalmi, világnézeti, erkölcsi nézetekkel, viselkedési normákkal és módokkal, mert csak ez az érzelmi azonosulás biztosíthatja, hogy értékes
barátok, munkatársak, szerelmeseik, állampolgárok, családfők	váljanak belőlük, akik maguknak és környezetüknek gazdagabbá, tartalmasabbá, szebbé akarják és tudják tenni az életet.

Az érzelmek feszültségívén kell átvezetni a tanulókat, akikkel meg kell értetni, hogy a „sült galambként” szerzett eredmények, örömök nem boldogítják az embereket (figyeljük meg a jutalmak, kitüntetések hatásait!), a kellemes érzelmekért egyénileg meg kell küzdenie mindenkinek, hogy érezhesse a küzdés élvezetét, a munka örömét, a várakozás feszültségét és az eredményben a beteljesülést. A felnőttnek viszont ügyelnie kell, mert az érzelmeket nemcsak létrehozni, de *kifárasztani* is lehetséges. Ezzel találkozunk, valahányszor „túlfeszítjük a húrt”. A gyerek bizonyítani szeretné, hogy szorgalmasan tanul, jobban viselkedik, de a tanár nem hajlandó észrevenni változását, teljesítményét késvé követi az elismerés, a dicséret stb. A *csalódások* tulajdonképpen nem mások, mint bécsapott vagy kifárasztott érzelmek. Szerencsés az a gyermek, akinek sohasem kell szüleiben és nevelőiben csalódnia.



JR. GERÉB GYÖRGY

Szeged

Az idősebb korosztály pszichológiai sajátosságai és a nevelés

Korunkban egyre nagyobb szerep jut az idősebb korosztálynak. Megnőtt az emberi élet határa, és ez az egész társadalom számára új kérdéseket vet fel. Ezek lehetnek gazdasági, társadalmi, orvosi és pszichológiai problémák egyaránt.

Minket ezúttal az idős korosztály elsősorban mint pszichológiai probléma és ehhez kapcsolódó nevelési közeg érdekel. Napjainkban ugyanis jelentősen áttolódott

a gyermekekkel való foglalkozás az idősebb korosztályra, a nagyszülőkre. Az urbanisztikai változások során egyre jobban növekszik azoknak a családoknak a száma, amelyekben több generáció él együtt. Szociálpszichológiai tény, hogy ezek a közegek aktívan és passzívan hatnak egymásra, és kölcsönhatásban vannak egymással. Ha meg akarjuk ismerni azokat a nevelő hatásokat, amelyek a gyerekeket a nagyszülők részéről érik, különös tekintettel az érzelmi töltésre, mindenekelőtt az öregkor néhány pszichológiai vonására kell rávilágítanunk.

Az öregkort általában a hanyatlás korszakának nevezik. Ez azonban így nem igaz. Egészen más a testi és a pszichikai erők alakulása. Közismert, hogy némely alkotó művész és tudós éppen idős korban hozta létre legjobb műveit. Azt azonban állíthatjuk, hogy az öregedő ember egyes pszichikai sajátosságai megváltoznak. Az egész életmód is átalakul, az értékorientáció módosul.

A munka természetze, jellege, a felelősség is módosul. Mindebből következik, hogy *a nagyszülők más nevelési közeget jelentenek pszichológiai értelemben mint a szülők* és ez a „másság” nem értékjelző. Az életbölcsséget nyilvánvalóan hosszú idő alatt, eredmények és kudarcok láncolatában szerezzük meg. Ez csak az idős ember sajátossága lehet. Nehezen képzelhető el azonban az, hogy az idős korban nagy tervek, vágyak és ábrándozások szülessenek meg. A szükségletek is mások.

Nyíró Gyula szerint az öregkori sajátosságok bizonyos értelemben a nyugdíjas állapottal, elsősorban az aktív munkálkodás hiányával függenek össze, s nem elsődlegesen az idő elmúlásával.

A nagyszülők nevelői tevékenysége pszichológiai értelemben elsősorban ezt *a munkát pótolja*, egészíti ki. Az idős emberben *feleslegességi érzés* lehet, s ezért sokszor nyugtalan, lehangolt. A mai körülmények között azonban a nagy családban élő idősebb emberek haszna, jelentősége lényegesen megnőtt. Nem szólván a háztartási ténykedésekről, itt elsősorban arra szeretnénk rámutatni, hogy *sokszor pótolja a szülők nevelői gondoskodását a nagyszülő*. Ő küldi iskolába, ellenőrzi a feladatait, megoldja a kisebb-nagyobb problémákat, gondoskodik az unokákról.

Ennek a ténynek nagy pedagógiai és mentálhygiénés jelentősége van. Miközben az idősebb korosztály munkaképessége fennmarad, az új generációról való gondoskodás jelentős részben megoldódik. Ezt még aláhúzza az a helyzet, amikor az anya három műszakban dolgozik, vagy a gyerek beteg.

Az idős ember pszichikai sajátosságaihoz tartozik *a nagyobb türelem, megértés és empátia*. Nem kell annyira „törnnie magát” az anyagi lét elemi szükségleteinek megteremtéséért. Egy megállapodott helyzetben maga az ember is nyugodtabb, kiegyensúlyozottabb. Nem véletlen, hogy szorosabb és gyorsabb kapcsolat létrejöhet nagyszülők és unokák között, beleértve a játékot is. Mindez természetesen nem zárja ki, hogy egyesek erre a korra már annyira megkeserednek, hogy nevelői tevékenység végzésére alig alkalmasak.

Az idős ember családon belüli aktivitása az életkedv fenntartását eredményezi.

E korra jellemző *melegség, játékosság és szeretet* olyan pozitív vonások, melyek az életbölcsség során alakulnak ki.

A munkából való kiválás néha olyan törést jelent idős embernél, hogy valóságos depresszióba esik, életét értelmetlennek tartja és szinte csak a halált várja.

Némelyek úgy gondolják, hogy az idős ember a „második gyermekkorát” éli; és ennek következtében általában úgy is bánnak vele, ahogy egy gyermekkel bánni szoktak. Előfordulhat, hogy az idős ember valamilyen testi vagy lelki ok következtében gyámságra szorul. De nem ez az általános. A korosabb nagyszülő sokszor *mentálisan ép, és pszichológiailag alkalmas a nevelői funkciók ellátására*.

Az idős embernél a biológiai feltételek megváltozása ellenére megmaradnak az érzelmi telítődések, sőt újabb érzelmek jelenhetnek meg, olyanok, amelyek az élettapasztalat rezignációjával függnek össze. A tapasztalt ember magába fordulóbb életet él, nagyobb önismerettel és emberismerettel rendelkezik, elmélyültebb. Ezért van több idejük a nagyszülőknek az unokákkal foglalkozni, mint a nagy rohanásban levő fiatalabb generációnak. Ez az a pedagógiai lehetőség és tartalék, amely kellő önismerettel párosulva az idősebb korosztályt különösen alkalmassá teszi a gyermekekkel való foglalkozásra. *Az idők során kialakult önismeret és emberismeret türelemmel és pozitív érzelmekkel társítva a pedagógiai tevékenység igen jó közegének bizonyul.*

Az öregkornak talán egyik legnagyobb problémája az *elmagányosodás*. Ezen a téren is nagy segítséget jelent az unokákkal való foglalkozás és a hozzájuk való szoros kötődés. Ez a kapcsolatrendszer kölcsönösen előnyös és hasznos, elsősorban a vele járó mentálhygiénés és érzelmi kötődések miatt.

Az idősebb ember életét nap mint nap kitöltik a feladatok a pedagógiai tevékenység során. Kikérdezi a gyerekeket, segít a feladatok megoldásánál, gondoskodik a szükséges éleletről stb. Nem véletlen, hogy a szülői értekezleteken is elsősorban a nagyszülők jelennek meg.

Sajátos problémát jelent mentálhygiénés és szociálpszichológiai szempontból egy-egy nevelőtestületben az idősebb korosztály aránya. A több gyakorlattal rendelkező pedagógusok mintegy „tradicionálisan” ragaszkodnak a régi módszerekhez és eljárásokhoz, ugyanakkor az újra kevésbé fogékonyak. Problémát jelent a fiatalokkal való kapcsolatrendszer megteremtése is. *Az idősebb ember nehezebben alkalmazkodik az új feltételekhez.* Másrészt éppen a nyugdíj előtt álló pedagógusoknál lehet megfigyelni azt a ragaszkodást, ami hivatásuknál fogva kialakult. Sokan éppen az utolsó években akarják bizonyítani a pedagógiai tevékenységre való rátermettségüket, hasznukat és pótolhatatlanságukat. Mindez természetesen rávetítődik pedagógiai munkájukra, magatartásukra, személyiségjegyeikre, mind a nevelőtársak, mind a tanulók vonatkozásában. Jó esetben kellő önbizalommal és tudatossággal végzik ilyenkor is pedagógiai munkájukat, máskor a rezignáció, sőt a pesszimizmus és a depresszió vonja el őket a tényleges munka elől. Nem ritka az az eset, mikor mindezt éreztetik a tanulókkal, akik természetesen idegenül állanak ezen probléma előtt. Szerencsére azonban elég gyakori az a típusú pedagógus, aki idős korban kiegyensúlyozott, magabiztos, az életbölcsség által meleg érzésekkel telített, és ezt sugározza a növendékek felé. Az ilyen típusú nyugdíj előtt álló pedagógus az egész nevelőtestületre is jó hatással van. Ehhez azonban harmonikus életvitel szükséges, megelégedettség, a nevelőtestület részéről pedig megbecsülés, amely megérdemelten övezi az idősebb korú kartársat.

A vezetés állami és társadalmi feladata, hogy ennek a kornak problémáit megértse, az idős nevelő jogos megbecsülését és a nyugdíjas állapotba való átmenetét segítse és megkönnyítse. Ez a szociálpszichológiai és mentálhygiénés kapcsolatrendszer az idős ember pszichológiai sajátosságainak figyelembevételével érthető meg és befolyásolható eredményesen.

Midőn az idős ember depresszióba esik, tulajdonképpen csak a halált várja, úgy érzi, hogy élete értelmetlenné vált. Kétségtelen, hogy az élethez való jog őt is megilleti, s ez nem merülhet ki a róla való anyagi gondoskodásban, törődésben. Mentálhygiénés szempontból a tevékenységben és a szükségleteknek, igényeknek, szellemi „tápláléknak” is meg kell lennie ahhoz, hogy komfortérzése legyen.

A közhiedelem úgy tartja, hogy az idős ember a „második gyermekkorát” éli, és ennek következtében általában úgy is bánnak vele, ahogy egy gyermekkel bánni szokás. Hisz kétségtelenül az artérioszklerózis, a meszesedés, sokszor olyan helyzetbe hozza az idős embert, hogy valóban gyámságra szorul. De nem lehet egyértelműen

a szomatikus, a testi gyengeséget a pszichikus gyengeséggel azonosítani, mert sokszor az egyébként ápolásra szoruló gyenge öreg emberek lelkileg teljesen épek, és nehezen viselik el, ha őket gyermekeknek tartják. Ezért van súlyos következménye annak is, ha a családban a nagyszülő a *szülők által irányított nevelő*, akinek minden lépéséről be kell számolnia. Ez az „elszámolás” sokszor kínos, mert különböző nézetek kerülnek konfrontációba. Ha ezek a nézeteltérések a pedagógiai eljárások terén csupán vitákban játszódnak le, s *nem a gyerek előtt történnek*, semmi kárt nem okoznak. Nem úgy az a vita, amit szülők és nagyszülők sokszor veszekedéssé fajulva gyerekek előtt játszanak le.

A család belső struktúrája ezen a téren döntő jelentőségű. Az a tapasztalat, hogy a szülők és a nagyszülők nevelési felfogásmódjának eltérése esetében kettőjük közül az egyiknek domináns szerepe van, és ennek súlya, az illető személyiségek hierarchiája és presztízse dönti el – sokszor nem elvszerűen – a felmerülő nevelési konfliktusokat. A kívánatos természetesen az, hogy a *pedagógiai szempontból helyes eljárás módoknak legyen meg az elsőbbsége minden családi vitában*. Ebben az esetben a gyermek érdeke kerül előtérbe.

A nagyszülők pedagógiai, pszichológiai szempontból különböző típusokba oszthatók be. Ezek közül néhánynak legfőbb tipológiai vonásait ismertetjük.

a) *A mindent rábágyó típus*. Ezek a nagyszülők úgynevezett „majomszeretet” alapján mindent megengednek az unokáknak. Számukra a szeretet megnyilvánulásának egyik alapja az engedékenység és a szinte szolgai helyzet. A gyerekek mindent meg akarnak adni, és hiányzik ezen tevékenységükből a józan mérlegelési szakasz. Nem csoda, ha a gyerekek „fejükre nőnek”, és ennek következtében hiányzik a szükséges pedagógiai tekintély. Ebbe a típusba tartozó nagyszülők kerülnek gyakran konfrontációba a szülőkkel; akik tőlük is következetes, szeretetteljes szigort várnak, és azt tapasztalják, hogy ehelyett egy nagyfokú szabadosság, engedékenység hátrányosan hat a gyermekek nevelésére. A szülők és nagyszülők éppen ezért helyesen teszik, ha problémájukat megbeszélik egymással, és azonos felfogásmódot képviselnek a gyermekek viselkedésével kapcsolatban. Furcsa helyzet, ha egyikük dicsér azért, amiért a másik megszidja őket. A büntetés és a jutalmazás pszichológiai értelemben egységes követelményrendszer kíván meg, és ez egy családon belül a különböző korosztályoknál nem lehet eltérő, mégkevésbé ellentétes egymással. A gyerek könnyen „kijátssza” az egyik felet, és rájön arra, hogy a másíknál ugyanakkor eredményt érhet el. Ilyen helyzet például, ha a szülő nem engedi el gyermekét egy-egy mozielőadásra, a nagyszülő pedig pénzt ad rá. Ugyanez vonatkozik pl. a zsebpénzre is, amelynek mértéke és felhasználhatósága szülők és a nagyszülők szemében igen eltérő lehet. Az e típusba tartozó nagyszülők tulajdonképpen *nem töltik be a felnőtt nevelő szerepét*, és a gyerekek sem tekintik őket olyan pedagógiai tényezőknak, akiktől függenek.

b) *A következtelen típus*. A nagyszülők pedagógiai munkáját nagymértékben lezontja, ha nevelői eljárásaikban következtelenek. *Az egyik alkalommal megengednek valamit, máskor pedig ugyanazt megtiltják*. A gyerekek hamar felismerik ezt a sajátos helyzetet, és visszaélnék vele.

A munkából való kiválás az idős embernél gyakorta regressziót okoz. Ez olyan súlyos lehet, hogy már csak a halált várja, az élete tulajdonképpen értelmetlen. *A nagyszülők pedagógiai tevékenysége mintegy „kirántja” ebből a depresszióból az idős embereket*, újra átélük a szülői gondot, felelősséget és mindenekelőtt az örömet. Ezért a nagyszülői nevelő szerep kétszeresen hasznos lehet: a család számára megnyugvás, hogy a nagyszülők felügyeletet gyakorolnak a gyermekek felett, a nagyszülők

pedig korábbi nevelői ténykedésüket felelevenítik, gyakorolják és így érzik, hogy életük nem hiábavaló, hasznos.

Az érzelmek tekintetében a korábbi nevelési helyzettel szemben a nagyszülői nevelés még bizonyos értelemben gazdagabb és színesebb is. Ez is bizonyítja, hogy téves az a felfogás, mely azt vallja, hogy mindezekből párhuzamosan halad a biológiai, szomatikus fejlődés vagy visszafejlődés a pszichikussal. *Az érzelmek megmaradhatnak, sőt gazdagodhatnak, színesedhetnek akkor is, ha megváltoznak a biológiai, sőt újabb érzelmek is létrejöhetnek.* Ezek nagyon hasznosak a nevelői tevékenység szempontjából. Az idős korban az élettapasztalat miatt egy bizonyos bölcsesség, rezignáció jön létre: ilyenkor az ember már kissé kontempláltabb, és többet foglalkozhat ebben a gyorsuló időben, a rohanó életben önmagával, a maga emberi létével, filozófiai életproblémáival, sorsával.

Fiatalkorban, amikor valaki építi a jövőjét, nincs ideje arra, hogy megálljon; fáradt, mert szalad az anyagi feltételek megteremtése után, hogy lakást teremtsen magának, családot alapítson stb. De az idős korú ember megáll, és többek között ideje van az unokájával játszani, olyan érzelmek birtokában foglalkozni az új generációval, amelynek annak idején a nagy rohanásban a saját gyermekével nem volt módja. Nyilvánvaló, hogy a neveléshez mindenekelőtt türelem és pozitív érzelmek kellenek. *A nagyszülők nevelési módszerei és eljárásai éppen ezért pótolhatatlanok a gyermekek számára.*

Az öregkornak talán egyik legnagyobb problémája az elmagányosodás. Nincs perspektívája, sokat foglalkozik a halál gondolatával. Ezért mentálhygiénés szempontból különösen jelentős, hogy leköti magát, a befeléfordulás helyett *az életbe való kapaszkodást jelenti az a pedagógiai tevékenység, amely unokái ellenőrzését, irányítását és segítését, gondozását foglalja magában.*

Az utóbbi időben a kreativitás, az alkotás jelentősége előtérbe került a pszichológiai élet harmóniájában. Fiatalkorban nap mint nap érezheti a szülő a gyermekével kapcsolatos eljárásaiban és a munkahelyén is ezt az érzést. Kiderült azonban, hogy idősebb korban sem nélkülözhető ez, hiszen vannak olyan tudósok, művészek, akik éppen ekkor jutnak el a kreativitás magas fokára. A nagyszülők pedagógiai tevékenysége lényegében ezt szolgálja. *Az idős embert kielégíti az unokáival való együttléte és foglalkozás, mert ez is beletartozik az alkotó tevékenység rendjébe.*

A szocializáció folyamán más értékrend alakul ki. Előnyös, ha bizonyos humor és pozitív életszemlélet jellemzi a nagyszülőket és az időskori bölcsesség. Megszűntek a teljesíthetetlen vágyak és a felesleges érzelmek, és az időnek az értéke, az etikai normák tartalma átalakul. Előnyös esetben ez a legkiválóbb nevelési alanyt hozza létre a nagyszülőknél. Déry Tibort idézem: „Mert kérдем magától, van-e szebb dolog a létnél, s főképp ennek befejező szakaszánál? Amikor az embernek már nincsenek teljesíthetetlen vágyai, mert idejében lecsapolják őket, s nincs mire várnia, mert a várandóságait már elképzelni sem tudja. Amikor szívéből már lehámlott minden felesleges érzelem...” (Déry Tibor: Kedves bópeer...!).

Az emberi érzések zűrzavarában a felnőtt ember sokszor nagyon kétes értékű ragaszkodása, az érdekből fakadó érzelmeivel szemben visszamenekülhet a gyermek nyers, de őszinte érzelmvilágához. *Az idős ember visszatükrözi a gyerek érzelmeit és hibetelen módon igényli is azt.* Az unokához való ragaszkodás új érzelme egyfajta csalódnak vagy csalódottságnak a szublimálása is az idős ember életében.

Ez különösen érvényes az urbanizáció, a technika, a túlszervezettség, a bizonyos értelmű depersonalizációs és automatizációs időszakban, midőn idős, megfáradt ember *az őszinte, egyenes gyermekekhez találja meg az utat.* Ezért is komoly effektusa van a nagyszülők pedagógiai tevékenységének. A kisgyermek a maga egyszerű és ter-

mészetes ragaszkodásával viszonozza az idős ember közeledését. Ennek következtében a nevelési folyamat kettős és egymásra ható rendszere eredményessé válik.

Az idős ember önfeledten tud játszani a gyermekkel. Ebben a játékban vannak pillanatok, amikor azonosul a játékos ember, a homo ludens a játékaival, s így válik élő játékká maga a gyermek is. Játékká, amely az életnek bizonyos értelmében jótékony, többnyire derűs vigasztalást is jelent. Az idős nagyszülők derűs nyugalma sok esetben a harmonikus, kiegyensúlyozott életformát tükrözi. *Míg a fiatal kor a gyűjtés, addig az idősebb kor az „adakozás” időszaka.* Végső fokon ezért rejt magában sok lehetőséget a nagyszülők nevelési munkája.

Arra törekedtünk, hogy röviden rávilágítsunk arra a mérhetetlenül fontos szerepre, amely egyre jobban az idős emberre vár: *a nagyszülő pedagógiai tevékenységére.* Tudjuk, hogy ellenkező példákat is lehet mondani, de amit leírtunk, tipikus, mai valóságunk társadalmi közegében bontakozott ki.



TERBE DEZSŐNÉ

Kecskemét

A Hunyadvárosi Általános Iskola és a közművelődési intézmények együttműködése

Az iskola környezetének bemutatása

Iskolánk körzete a megyeszékhely legjellegzetesebb, új lakótelepe. Jellemzősége a kertés családi házak és a nem túl magasra épített emeletes lakótömbök sajátos keveredése adja. Nem hat olyan nyomasztóan, mint általában a nagyvárosok szürke, egyhangú körülménye. Az itt élő lakosság többsége a megye városaiából, falvaiból és a környék tanyavilágából bevándorolt munkás. Általában a lakótelep gyáraiban, üzemeiben dolgoznak. A konzervgyár, a rádiótechnikai, a kéziszerszámgyár és a baromfi-feldolgozó vállalat foglalkoztatja tanítványaink szüleit. A szülők megközelítően 30 százalékát teszi ki az alkalmazottak, értelmiségiek és kisiparosok száma. Elenyésző a lakótelep peremén élő cigány és a település különböző pontjain szétszórt lumpen családok száma, de nem kevés gondot jelent a közrend és a beiskolázás szempontjából.

A heterogén összetételű lakosság műveltsége, életvitele is igen eltérő és ellentmondásos. Jellemző az anyagi javak megszerzésére való túlzott törekvés, a pénzhasználat. A munkaidőn túl a mellékfoglalkozás, a „fusizás” kevés időt hagy sok helyen a családi élet ápolására, a művelődésre. Sokan megelégednek a csupán válogatás nélküli tv- és rádióadásokkal. Több helyen megtalálható a könyvespolc, teli könyvekkel, „hogy az is legyen, mert úgy illik”, de arra hivatkozván, hogy nem érnek rá olvasni, csak dekorációja a jól berendezett lakásnak.

Arányaiban még kevés azoknak a száma, akiknek kulturálódási igénye, életvitele szocialista társadalmunk embereszményét példázza. Főleg a lakótelep értelmiségi rétegéből a pedagógusok, a szakmunkások közül pedig a szocialista brigádok azok, akik önmaguk és mások művelődésével törődnek. Az itt élő emberek művelődési igénye